

Пріоритети освітньої політики розвинутих країн в умовах міжнародної науково-технічної кооперації та ситуація в Україні¹

Глобалізація світової економіки ставить на порядок денний інтернаціоналізацію освіти. Перед університетами стоїть завдання підготувати випускника, здатного працювати в умовах професійної мобільності та міграції трудових ресурсів. Наприклад, Європейський Союз розглядає питання про стандартні мінімальні вимоги до освіти у зв'язку з мобільністю робочої сили. Відповідно до цього багато ВНЗ переглядають свої навчальні плани.

Процес інтернаціоналізації освіти відкриває країну для міжнародної конкуренції в галузі освіти – і в сенсі досягнення стандартів якості освіти, і в сенсі можливостей залучення іноземних студентів. Перед Україною стоїть завдання знайти нішу, яку вона могла б зайняти у сфері освітніх послуг, й інтернаціоналізація освіти могла б стати фундаментом, на якому можна будувати розвиток науки, інновацій, економіки.

Розвиток економіки, отримання значних коштів є основною мотивацією інтернаціоналізації освіти. Наприклад, внесок експорту освітніх послуг в економіку Австралії у 2010 р. становив 19,1 млрд дол. США на рік². Міжнародна освіта сприяє підготовці конкурентоспроможної робочої сили, «циркуляції мізків», допомагає залучити міжнародні інвестиції.

В українських ВНЗ є достатній потенціал для боротьби за частку ринку освітніх послуг. За даними МОНУ, у вишах України здобувають освіту 60 тис. студентів з 146 країн світу. Більшість опановують тут медичний фах (понад 16 тис.). Понад 13 тис. іноземних студентів вивчають технічні науки. Нині освітній потенціал України дав змогу увійти у топ-10 країн-лідерів у галузі міжнародної освіти, а за ступенем інтернаціоналізації ВНЗ – до п'ятірки країн-лідерів у світовій системі міжнародної освіти. Фінансові надходження від іноземних студентів, які сприяють розвитку української економіки, становили у 2012/2013 р. до 4,3 млрд грн³.

Причини, з яких іноземні студенти надають перевагу освіті в Україні: відносно низька вартість навчання та проживання (порівняно з ЄС і Північною Америкою); відносно добра репутація українських університетів, яка збереглася з часів Радянського Союзу. Водночас незалежні дослідження стверджують, що якість освіти в Україні іноземні студенти вважають значно

¹ Закінчення. Початок див.: Шляхи розвитку української науки. – 2014. – № 5. – С. 28–32.

² Пасько Н. А. Історія, сьогодення та перспективи міжнародної освіти Австралії в контексті світового освітнього ринку. – Режим доступу: <http://www.archive.nbu.gov.ua/portal/soc...3/140.pdf>.

³ Д. Табачник: Майже на кожному засіданні уряд розглядає питання освіти та науки. Інтерв'ю міністра освіти і науки для спеціального випуску газети «Урядовий кур'єр». – 2013. – 29 серп. (№ 155 (5041)). (На сьогодні Д. Табачник не є міністром освіти України. – Ред.).

нижчою за ту, яку вони очікували. Особливо гострою ця проблема є для тих, хто обрав англomовні програми⁴.

Для адекватної оцінки реальних конкурентних переваг або недоліків української освіти необхідно насамперед зрозуміти, як вони співвідносяться з вимогами глобального ринку. Моніторинг студентських уподобань говорить про те, що найвище на міжнародному ринку цінується бізнес-освіта. Майже 20 % студентів вивчають технічні та інженерні науки, найпопулярніші з яких інформаційні технології. Приблизно стільки ж студентів обирають природничі науки, причому половина – математику. Замикає список медицина (4–5 %) ⁵. Виходячи із зазначеного, українські виші могли б пропонувати іноземцям, у тому числі і європейській молоді (в Україні навчається 4 тис. студентів з ЄС), фундаментальні дисципліни, оскільки наші фізико-математична та хімічна школи визнані в усьому світі. Крім стаціонарної освіти, провідні українські ВНЗ можуть надавати послуги дистанційної вищої освіти. Однак є певні проблеми щодо створення спільного розуміння суті дистанційного навчання між українськими та зарубіжними університетами.

Для більшості розвинутих країн міжнародна мобільність учених, студентів, висококваліфікованих фахівців залишається важливим питанням освітньої та науково-технічної політики. Це обумовлено нестачею кадрів у пріоритетних сферах діяльності. Країни ЄС, з якими найбільше співпрацює Україна, мають намір і далі підтримувати академічну мобільність через програми Erasmus і планують, що до 2020 р. 20 % європейських студентів проходитимуть частину навчання або стажування за кордоном. У 2014 р. стартує європейська програма інтернаціоналізації вищої освіти «Еразмус для всіх». В Україні діє програма навчання студентів і стажування аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних закордонних вищих навчальних закладах. Проте за цією програмою у 2012 р. за кордон направлено лише 353 особи, з них: 180 студентів, 73 аспіранти та 100 науково-педагогічних працівників ⁶. Водночас за стипендіальною програмою Бразилії «Наука без кордонів» планується до 2014 р. відправити 75 тис. студентів у кращі університети світу.

⁴ Іноземні студенти в Україні: освіта чи експлуатація. – Режим доступу: <http://www.euroosvita.net/prog/print.http://www.niss.gov.ua/print.php?id>.

⁵ Пименова Н. Ю. О стратегии продвижения российского образования на международный рынок. – Режим доступа: <http://www.russia.edu.ru>.

⁶ Виступ міністра освіти і науки України Табачника Дмитра Володимировича на загальних зборах НАПН України 4 квітня 2013 року. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/img/zstored/.http://www.niss.gov.ua/vystup_Ministra_NAPN_04042013.doc. – (На сьогодні Д. Табачник не є міністром освіти України. – Ред.).

Велике значення для інтернаціоналізації вищої освіти має практика отримання спільних дипломів. Європейський проект INTERUV сфокусований на підтримці створення програм спільних дипломів серед ВНЗ ЄС і регіонів-сусідів ЄС. Потрібно налагодити та розвивати пряму співпрацю українських і закордонних університетів, зокрема в напрямі пропагування навчання іноземців в Україні за сумісними навчальними програмами, які передбачають видачу подвійних дипломів. Так, програма подвійних дипломів діє в КПІ з провідними німецькими, французькими, американським і турецькими ВНЗ. Зазначена програма стала показником рівня підготовки студентів університету, які добре зарекомендували себе, навчаючись у європейських вишах.

У європейських країнах створено спеціалізовані служби сприяння експорту освітніх послуг та академічному обміну викладачів і студентів, на зразок французьких EduFrance, Egide чи німецької DAAD (Deutscher Akademischer Austausch Dienst). Так, DAAD планує запрошувати ще більше студентів з-за кордону. До 2020 р. понад 350 тис. молодих іноземців запропонують можливість навчатися в Німеччині.

Парадоксальність ситуації, що склалася в освітньо-науковому просторі нашої країни, полягає в тому, що, маючи досить потужний освітній потенціал, Україна не може його повноцінно реалізувати через нерозвинутість економіки.

Українські вчені, що працюють в європейських дослідних центрах, зазначають, що Україна має стати учасником загальноєвропейського ринку кваліфікованих кадрів і наукових розробок та орієнтуватися на ті його реальні потреби, які вона здатна задовольнити. Україна може використовувати дефіцит висококваліфікованих науково-технічних кадрів і небезпечний «відплив мізків» конвертувати у вигідний для країни, на цьому етапі розвитку, механізм експорту кваліфікованих кадрів. Такий експорт може бути рентабельним, він підвищить привабливість України для ЄС і забезпечить збереження і розвиток її науково-освітнього потенціалу, поки кваліфіковані кадри не будуть затребувані в країні у зв'язку з розвитком власної наукоємної промисловості. Пропонується створити на базі Академії наук Центр фундаментальної освіти, що доповнить систему вищої освіти й дасть змогу використовувати потенціал академії для підготовки кадрів міжнародного рівня, орієнтованих, в основному, на відшкодування дефіциту таких кадрів у ЄС і, таким чином, на отримання доступу до європейських ресурсів для збереження й розвитку науково-освітнього потенціалу України⁷.

⁷ Боярский А. Евроинтеграция Украины: роль науки и образования. Общий анализ и ряд конкретных предложений. – Режим доступа: <http://nauka.in.ua/articles/eurointegration-rus.pd>.

Забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної освіти та науки потребує вирішення таких проблем:

1. Визначення пріоритетних напрямів науково-технічних розробок у міжнародній системі поділу праці в науковій сфері.
2. Підвищення якості освіти й підготовки науково-освітніх кадрів; забезпечення належного фінансування наукових проектів.
3. Подолання розриву між академічною та університетською наукою.
4. Удосконалення правових механізмів співпраці освіти, науки та виробництва.
5. Узгодження навчальних планів і програм українських і зарубіжних ВНЗ та розвиток академічної мобільності студентів і викладачів.
6. Поліпшення організаційних механізмів експорту та імпорту освітніх послуг.

Пропозиції щодо заходів, спрямованих на покращення позиції України на ринку освітніх послуг.

Кабінету Міністрів України, Міністерству освіти і науки України за участі Національної академії наук України, галузевих академій наук, Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України:

- посилити співробітництво з країнами високого науково-технічного розвитку в галузях, де вітчизняна наука здатна отримувати результати світового рівня, з метою реалізації потенціалу вітчизняних наукових шкіл у світовій системі поділу праці у сфері науки;
- забезпечити достатнє фінансування наукових проектів дослідних університетів, які мають надавати елітну освіту та проводити інноваційні наукові дослідження;
- упорядкувати організаційно-правові засади, що визначають розвиток освіти та науки, передусім форм організації взаємодії ВНЗ та інститутів НАН і механізмів реалізації угод ВНЗ з високотехнологічним виробництвом, а також забезпечення державно-приватного партнерства у сфері наукових розробок.

Міністерству освіти і науки України розробити та впровадити програму, спрямовану на розвиток інтернаціоналізації освіти, експорту та імпорту освітніх послуг, у якій зазначити пріоритетність:

- стандартизації певних мінімальних вимог до освіти та уніфікації навчальних планів і програм, структур ВНЗ;
- академічної мобільності студентів і викладачів;
- видачі «подвійних дипломів», визнання дипломів;
- запровадження в дослідних університетах докторських програм та інституту постдоків;

- поглиблення взаємозв'язку систем середньої, профтехнічної та вищої освіти;
- викладання англійською мовою, запрошення іноземних викладачів;
- створення інтегрованої інформаційної мережі бібліотек і баз даних;
- підвищення індексу цитування;
- широке запровадження грантової системи;
- запровадження міжнародного аудиту українських освітніх і наукових установ;
- створення державної структури сприяння експорту та імпорту освітніх послуг та академічному обміну викладачами та студентами для залучення іноземних студентів в Україну (*Лозовий В. Пріоритети української освітньої політики в умовах міжнародної науково-технічної кооперації. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень (<http://www.niss.gov.ua/articles/1411>).*